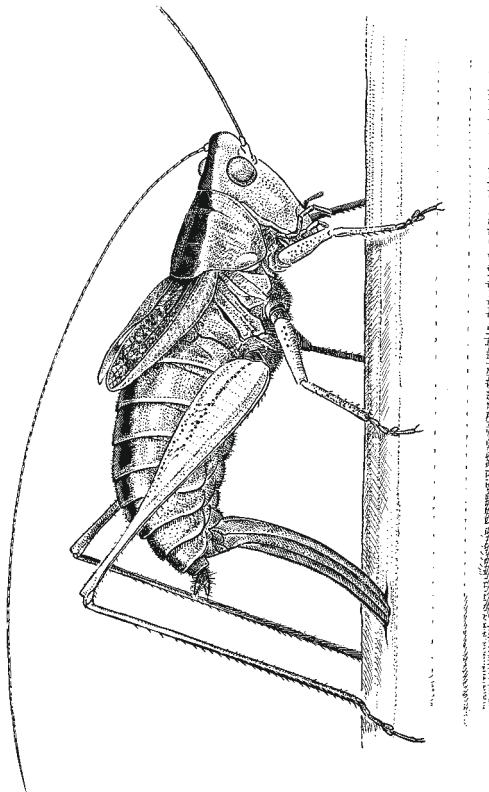

Conocephalus dorsalis

GEWOON SPITSKOPJE

Het gewoon spitskopje is een slanke groene sabelsprinkhaan die vooral voorkomt op vochtige plaatsen met een dichte, halfhoge begroeiing. Het dier wordt ook wel riet-sprinkhaan genoemd, hoewel hij liever tussen russen of zeggen dan riet zit. De dieren verstoppert zich vaak op een karakteristieke manier aan de achterkant van de stengels van deze planten, waarbij alleen de lange sprieten buiten de stengel uitsteken. Bij de nymfen en volwassen dieren loopt een opvallende donkere streep over de rug. De vleugels zijn normaal gesproken kort, maar soms komen langvleugelige dieren voor. Deze spelen waarschijnlijk een rol bij de kolonisatie van nieuwe gebieden. De mannetjes maken een hoog geluid dat alleen door jonge oren gehoord kan worden. Van de vochtminnende sprinkhanen, is dit de meest verbreide en algemeenste soort.

plaat 6:5

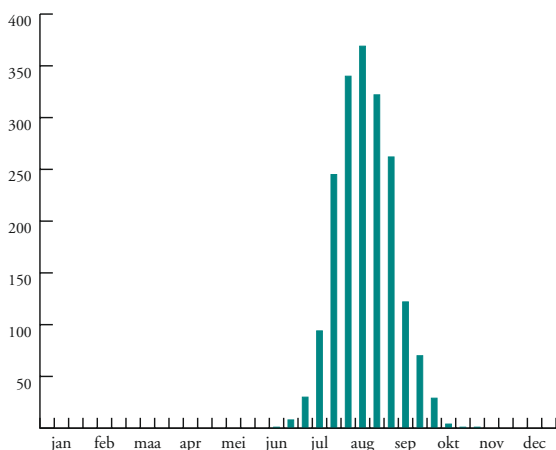
BESCHRIJVING

Conocephalus dorsalis is een vrij kleine, slanke sabelsprinkhaan, met een, in zijaanzicht, spitse kop (fig. 8-60). De kleur is meestal groen met een donkere streep boven op het achterlijf, halsschild en kop. De voorvleugel is bruin getint. In het Gooi werden dieren gevonden waarbij ook de flanken bruin gekleurd zijn (JW). De voorvleugel is in beide seksen verkort en reikt bij het mannetje net voorbij het midden van de achterdij, bij het vrouwtje tot net ervoor. De achtervleugel is in beide seksen tot een kort stompje gereduceerd. Bij de langvleugelige vorm reiken de voor- en achtervleugel voorbij de achterknie en steekt de achtervleugel meestal voorbij de voorvleugel. De cerci van de mannetjes bezitten een zijrand op eenderde van de top. De supra-anaalplaat is in een punt uitgetrokken, met aan het uiteinde een inkeping (fig. 8-90). De legboor van het vrouwtje is vrij lang en licht gekromd (fig. 8-69).

BIOLOGIE

cycclus

De eieren worden één voor één afgezet, bij voorkeur in de holle stengels van russen, riet of zeggen, maar mogelijk dat

in de duinen ook helm of duinriet in aanmerking komen. De eieren komen het daaropvolgende voorjaar uit, veel meer gespreid dan bij veel andere sabelsprinkhanen. Er zijn vijf nymfale stadia (INGRISCH 1976, 1977, LENSINK 1993, MARSHALL & HAES 1988, WARNE & HARTLEY 1975).

De imago's worden voornamelijk aangetroffen van midden juli tot eind september, met enkele vroege waarnemingen in juni en de laatste tot vroeg in november.

voedsel

C. dorsalis is omnivoor en eet allerlei kruiden en grassen, evenals ongewervelde dieren zoals bladluizen en rupsen. Er lijkt een voorkeur te bestaan voor knoppen, bloeiwijzen en onrijpe vruchten van zeggen en russen (INGRISCH 1976, MARSHALL & HAES 1988, WARNE & HARTLEY 1975).

vlieg- en verspreidingsvermogen

De soort kan vanwege het ontbreken van functionele vleugels niet vliegen. De langvleugelige vorm is hiertoe waarschijnlijk wel in staat. Een aanwijzing hiervoor is dat langvleugelige individuen vaak in afwijkende biotopen worden gevonden (BT, RK). Uitbreiding hoeft niet alleen plaats te vinden door de imago's. In Groot-Brittannië zou het verspreidingspatroon van *C. dorsalis* verklaard kunnen worden door vervoer van eieren in afgebroken stengels van russen en zeggen over zee. De eieren blijken goed tegen zee-water bestand te zijn. Op deze wijze zou de soort zich ook in het rivierengebied kunnen verspreiden (WARNE & HARTLEY 1975).

zang (cd 6)

De zachte roepzang lijkt op het ruisen van riet, maar klinkt luider bij het wegvallen van de wind. Het bestaat uit een afwisseling van een hoog zoemen en een meer stotterend en knisperend geluid. Beide fases duren niet langer dan 5 s. Deze zang kan zeer lang worden aangehouden. De vrouwtjes kennen geen zang. Macroptere individuen zingen luider dan de normale vorm (GROENENDIJK 1993A, PERDECK 1952,

vrouwtje zet eieren af in stengel

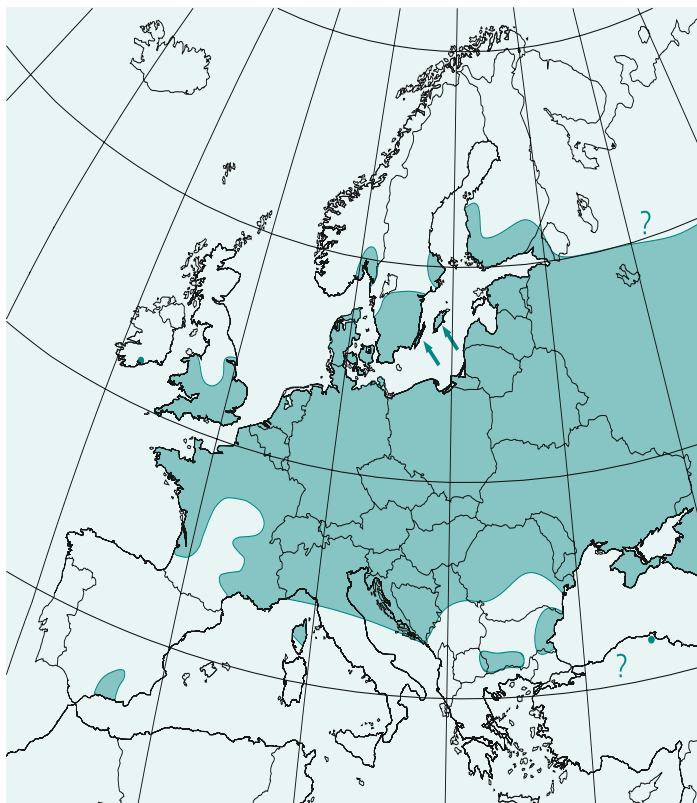
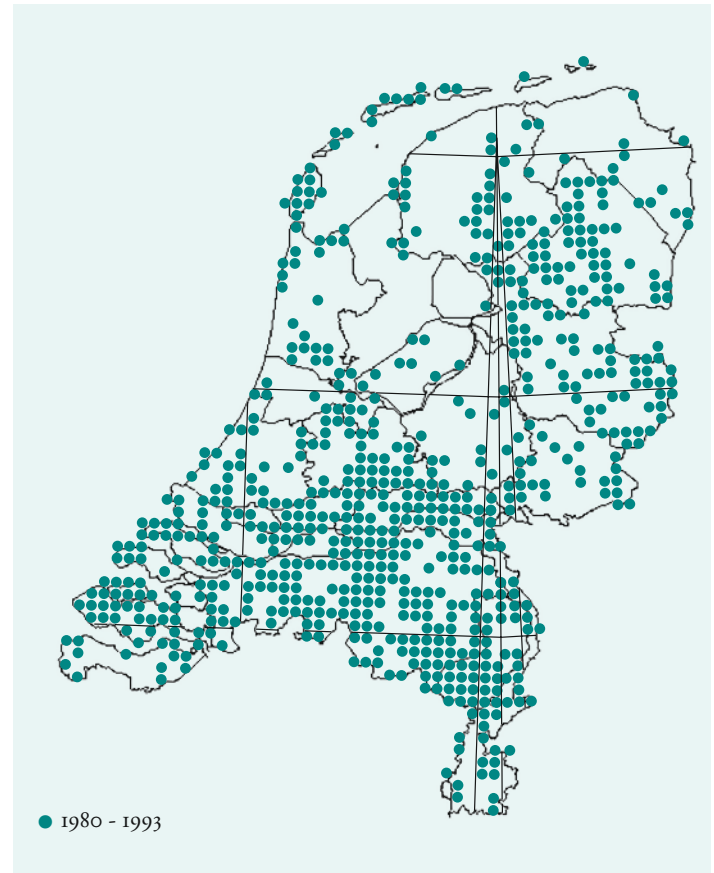
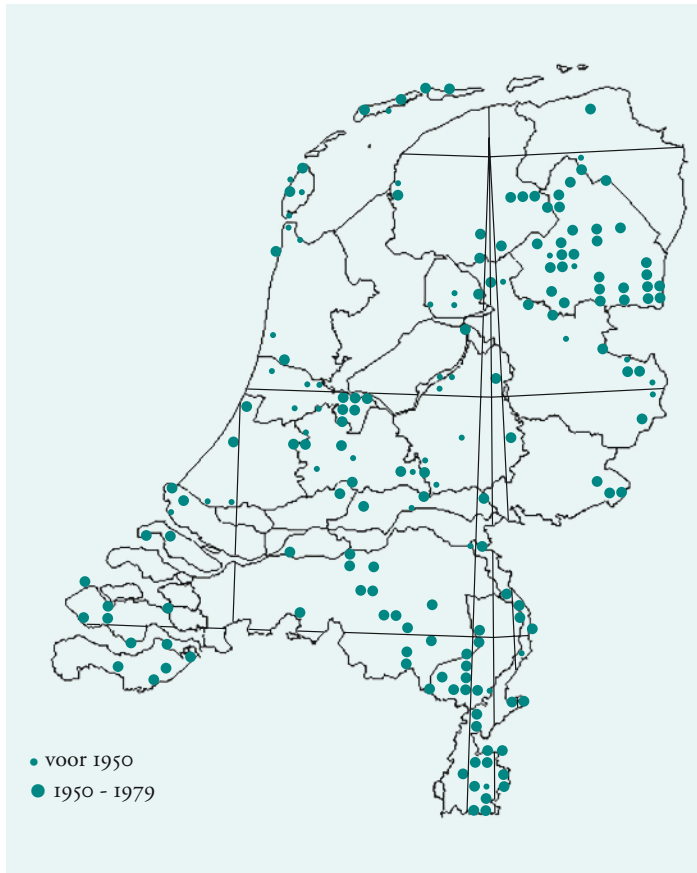
maten in mm

♂	13,5-15,5
♀	14,0-17,5
voorvleugel ♂	7,0-8,3
voorvleugel ♀	5,0-7,5
voorvl macr ♂	15,5-18,5 (n=13)
voorvl macr ♀	17,0-19,5 (n=9)
legboor	8,5-11,0

stridulatietandjes ca. 57 (60 ± 3)

Fenologie imago's

17 juni-5 november

Gewoon spitskopje - *Conocephalus dorsalis*

	voor 1980	1980-1993
	zeer algemeen*	zeer algemeen
bfk	8*	8
atlasblokken	176	668
km hokken		1933
observaties	281	2376

Trend stabiel
Rode Lijst 3 thans niet bedreigd

*Correctie bfk voor 1980: +1

KM). Deze soort zingt overdag, maar ook vaak 's nachts. De soort is soms zelfs op koele, regenachtige zomerdagen massaal te horen (AHLÉN 1981, RDW, KM).

Hoewel de afwisseling van de twee fasen zeer karakteristiek is, is verwarring mogelijk met het aanhoudende zoemen of tikkend zoemen van resp. *Metrioptera roeselii* en *C. discolor*.

DETERMINATIE

C. dorsalis is door de combinatie van gereduceerde vleugels, in zij aanzicht spitse kop en de licht gekromde legboor van het vrouwtje goed te onderscheiden van andere inheemse sabelsprinkhanen. Alleen de mannetjes van de langvleugelige vorm zijn moeilijk van *C.* te onderscheiden: de supra-anaalplaat van de laatste heeft geen uitsteeksel (fig. 8-91), die van *dorsalis* wel (fig. 8-90). Verder is het aantal stridulatielandjes bij *discolor* lager (ca. 40 tegen ca. 60).

AREAAL

C. dorsalis heeft een groot verspreidingsgebied van West-Europa tot voorbij de Oeral in West-Siberië en Kazachstan. In Europa komt de soort voor tussen 40° en 60° noorderbreedte. Een melding van een vindplaats aan de Zwarte Zee in Turkije dient nog bevestigd te worden. In de aangrenzende Duitse deelstaten is *C. dorsalis* algemeen en verbreid, maar neemt naar het zuiden toe sterk af. In België is de soort algemeen in Vlaanderen en het noorden en uiterste zuiden van Wallonië, maar ontbreekt daartussen vrijwel geheel.

VOORKOMEN IN NEDERLAND

voor 1980

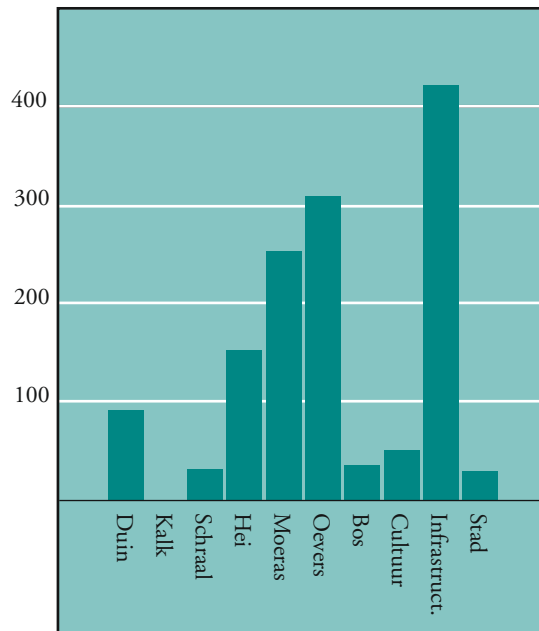
Snellen van Vollenhoven (1859) vermeldde *C. dorsalis* voor de eerste maal uit Nederland. Vroeger werd de soort verspreid door het hele land gevonden.

vanaf 1980

Het gewoon spitskopje komt verspreid door het hele land voor. Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in de duinen, op de waddeneilanden, Noordwest-Overijssel, Peelstreek en in het rivierengebied. In het Zuid- en Noordhollandse laagveengebied, in Noord-Friesland, Noord-Groningen, Twente, de Achterhoek, de Veluwe, Zeeuws-Vlaanderen en Zuid-Limburg is de soort vrij zeldzaam. Hoewel het op de verspreidingskaarten niet tot uitdrukking komt, is *C. dorsalis* door intensivering van de landbouw in het laagveengebied mogelijk achteruitgegaan.

De langvleugelige vorm werd in Nederland vrij vaak aangetroffen (zie kaart). Over het voorkomen van langvleugelige individuen is in de buitenlandse literatuur vrijwel geen informatie te vinden en het is daarom mogelijk dat het verschijnsel in ons land relatief vaak optreedt.

Omdat de soort vrij moeilijk te inventariseren is, zal het verspreidingsbeeld waarschijnlijk niet volledig zijn. De volledigheid is per streek in ieder geval verschillend. In gebieden die geïnventariseerd zijn met bat-detector of door mensen met een scherp gehoor zal *C. dorsalis* beter vertegenwoordigd zijn dan in andere gebieden.

biotopen ★

De belangrijkste biotopen van het gewoon spitskopje zijn bermen met sloten, vochtige graslanden, moerassen, duinen en de oeverzone van wateren. In deze vochtige biotopen worden de hoogste dichtheden bereikt, maar ook in drogere biotopen komt de soort wel voor. Zo kunnen in de duinen populaties tot in helmvegetaties op duintoppen gevonden worden. Ook op ruderaal terreinen en in zandige bermen in het zuiden van het land kan de soort voorkomen, mits een hoge, dichte vegetatie aanwezig is. Het is onduidelijk of de soort zich op eigen kracht in droge biotopen kan handhaven of dat een regelmatige aanvoer van individuen uit vochtige gebieden noodzakelijk is. In het laagveengebied kwam *C. dorsalis* vroeger waarschijnlijk veel voor in het extensief benutte agrarisch gebied. De variatie in vegetatiestructuur is als gevolg van de intensivering van de landbouw sterk verminderd, waardoor de soort is teruggedrongen tot natuurreservaten, akker- en weiland-randen, slootkanten, greppels en bermen. In Zuid-Holland is de soort vooral talrijk in buitendijkse riet- en zeggevegetaties langs de grote rivieren (MOSTERT & VAN HEERDEN 1991, KM).

In tegenstelling tot wat de alternatieve naam rietsprinkhaan doet vermoeden, komt de soort slechts weinig voor in rietvelden en dan vaak nog in lage dichtheden. Het habitat wordt eerder gekarakteriseerd door de aanwezigheid van een dichte vegetatie met russen en zeggen.

begeleidende soorten

In vochtige gebieden komt *C. dorsalis* relatief vaak samen voor met de vochtminnende soorten *Stethophyma grossum*, *Chorthippus montanus* of *Chrysocraon dispar*. In sommige erg natte gebieden is het soms echter de enige soort sprinkhaan. In drogere biotopen wordt de soort vaak samen aangetroffen met gewone soorten als *Chorthippus brunneus*, *C. parallelus*, *C. biguttulus*, *C. albomarginatus*, *Omocestus viridulus* en *Tettigonia viridissima*.

★ plaat 13:1,3

Vondsten van langvleugelige *C. dorsalis*.

draagwijdte geluid

menselijk oor:	± 6-7 m
macroptere exx. > 10 m	
bat-detector:	20-25 m
instelling:	± 40 kHz

BESCHERMING

C. dorsalis is deze eeuw mogelijk achteruitgegaan door biotoopvernietiging, maar op korte termijn lijken speciale beschermingsmaatregelen niet noodzakelijk. In vochtige graslanden kan met deze soort rekening gehouden worden door gefaseerd te maaien (DECLEER 1990B). Natuurontwikkeling in het riviereengebied is gunstig voor *C. dorsalis*.

INVENTARISATIE

C. dorsalis is vrij moeilijk te inventariseren, omdat het hoge geluid moeilijk te horen is. Meestal valt vooral de stotterende fase van de roepzang op. Het meer zoemende deel valt vaak weg in de omgevingsgeluiden en is alleen van zeer nabij te horen. Een bat-detector is een belangrijk hulpmiddel, vooral voor waarnemers met een lagere gehoorrens. Door de vegetatie slepen met een insectennet of voorzichtig lopen door de vegetatie kan ook wel resultaten opleveren. In mei en juni zijn de nymfen ook te inventariseren. Ze zijn meestal in hoge dichtheden aanwezig, laten zich makkelijk opjagen en zijn ook eenvoudig te herkennen aan de bruine streep die over de rug loopt. Een probleem is dat de nymfen moeilijk te onderscheiden zijn van de pas in Nederland ontdekte soort *C. discolor*. De oudere nymfen zijn te herkennen aan de kortere vleugel-aanleg.

Vanwege de grote gelijkenis met *C. discolor* is het aan te raden om macroptere exemplaren van *C. dorsalis* steeds te verzamelen, met name de mannetjes.

BESCHRIJVING GELUID**roepzang** (cd 6: 0.00-1.33)

De roepzang bestaat uit een afwisseling van fasen met een zacht en hoog zoemen en fasen waarin het geluid meer

enigszins stotterend en knisperend klinkt. De overgang van zoemen naar stotteren is vrij abrupt, die van stotteren naar zoemen meer geleidelijk. Het geluid kan zeer lang worden aangehouden. De zoemende fase duurt 2-5 s en bestaat uit de herhaling van een echeme. De echemes zijn 60-120 ms lang en worden met een tempo van 8-16 echemes per s herhaald. Ieder echeme bestaat uit vier syllaben, waarvan de eerste meestal luider is. De syllaben zijn 13-25 ms lang en worden met een tempo van 40-70 syllaben per s herhaald. De stotterende fase duurt 0,5-5 s. Hierbij worden drie van de vier syllaben 'overgeslagen'; de vleugels bewegen even niet. De syllabe die overblijft klinkt fijn tikkend. Binnen de stotterende fase kan het tempo van de tikjes variëren tussen 15 en 25 tikjes per s (WEBER 1984, BO). Geluidsproductie vindt zowel plaats bij het openen als bij het sluiten van de vleugels (AHLÉN 1981, HELLER 1988). Macropteren zingen luider dan de normale vorm (GROENENDIJK 1993A, PERDECK 1952). Zang van het vrouwtje ontbreekt.

frequenties

Belangrijke piek bij 35-45 kHz, daarnaast een piek rond de 70-75 kHz (AHLÉN 1981, HELLER 1988, BO)

SUMMARY

The Short-winged Cone-head is common and widespread in the Netherlands. Although it mostly inhabits wet habitats such as marshy meadows, sedge marshes, shores of lakes, ponds and ditches it has also been found in dry habitats such as dunes with marram grass. In fen areas it probably has decreased due to intensification of agriculture. The long-winged form has been found on several occasions (see map), often as isolated individuals. These specimens most likely play an important role in the dispersal of this species.

oscillogram

Conocephalus dorsalis

